

АЛІСА ПЯСКОВСЬКА,

магістр із соціології (Національний університет «Києво-Могилянська академія»); студентка Віденського головного університету (1070, Австрія, Відень, Кеньонгассе, 23–25, 414)

ALISA PIASKOVSKA,

Master of Sociology (National University of «Kyiv-Mohyla Academy»); student at the Vienna Central University (23–25, 414, Kenyongasse, Vienna, Austria, 1070)

alicepaniotto@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6570-4234>

Домагання та досягнення як чинники щастя/ задоволеності: механізми формування

Вступ

Щастя є одною з найважливіших складових життя як окремих індивідів, так і спільнот і соціуму загалом (див., напр.: [Diener, Suh, 2000]). Це один з показників якості життя, важливіший навіть за економічні показники [Diener, Suh, 2000]. Щастя та його чинники відображають стан розвитку та життя країни краще, ніж такі об'єктивні показники, як, наприклад, ВВП. Зважаючи на те, наскільки щастя залежить від безпеки чи від фінансового становища, можна зробити висновки як про культурні особливості країни, так і про її розвиненість — наскільки забезпечено комфортні умови проживання для жителів країни, наскільки адекватною є заробітна платня тощо [Diener, Oishi, 2000].

Дослідження 2001–2017 років щодо чинників щастя українців, результати якого викладено у статті В. Паніотто, Ю. Сахно та А. Пясковської «Динаміка рівня щастя та його детермінанти» [Паниотто, Пясковская, Сахно, 2018], стало одним із джерел нагхнення на розроблення інструменту, який зможе вимірювати механізм, що визначає рівень щастя. Але головним стимулом стала пропозиція В. Паніотто перевірити його уявлення про цей механізм, давно сформульоване, але досі не підтверджене. Щастя, з його точки зору, умовно можна уявити як дріб, у чисельнику якого маємо рівень забезпеченості в широкому сенсі, або рівень досягнень (щодо матеріальних благ, творчої роботи, гармонійних стосунків і т.ін.), а у знаменнику — рівень домагань (наприклад, щодо рівня матеріальної забезпеченості, який людина вважає достатнім). Сам же рівень домагань визначається залежно від рівня досягнень референтної групи

Цитування: Пясковська, А. (2021). Домагання та досягнення як чинники щастя/задоволеності: механізми формування. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 45–59.

респондента. Такий самий механізм, на думку В. Паніотто, є механізмом зумовлення не тільки рівня щастя, а й задоволеності життям та інших різновидів задоволеності. Наприклад, задоволеність квартирою. Припустімо, що людина після університету пішла працювати й купила нову однокімнатну квартиру, стала жити окремо від батьків на відміну від своїх друзів. Спочатку вона дуже задоволена своєю квартирою. Однак за кілька років друзі теж стали купувати квартири, причому дехто з них купив двокімнатну й набагато кращу, ніж його квартира. Тоді його рівень домагань зростає, його уявлення, що таке хороша квартира, змінюються, і рівень задоволеності квартирою знижується. Як казав Жванецький, «людина не знає, про що мріяти, поки не побачить це в чужих руках».

З попередніх досліджень різних аспектів щастя можна побачити, що загалом дослідники шукають нові фактори, створюють інструменти їх вимірювання і намагаються виявити, який з уже відомих чинників має найбільший вплив на рівень щастя. Парадокс у тому, що хоча знайдені фактори пояснюють великий відсоток рівня щастя, проте коли показники за цими факторами зростають, рівень щастя, попри те, не зростає. У США, наприклад, рівень щастя за останні п'ятдесят років не підвищився, незважаючи на те, що рівень життя в цілому виріс більше ніж у два рази [Layard, 2006]. Причина такої невідповідності полягає в тому, що зазвичай у дослідженнях механізм спричинення щастя розглядають як доволі простий — чим більший показник за тим чи тим із відомих чинників, тим більше щастя.

Наприклад (на мікрорівні), лобстери або французький цибульний суп зараз вважають делікатесами, й у гарних закладах вони коштують достатньо дорого. Сучасна людина може уявляти собі бажаний рівень заможності як «можливість їсти лобстери, коли заманеться, і не зважати на дорожнечу». Проте кілька століть тому пересічна людина цуралася б такої «заможності», адже ці страви становили головний раціон бідних сімей.

Отже, проблемна ситуація, яку буде розв'язувати пропоноване дослідження, — недостатній рівень вивченості життєвих домагань як частини механізму спричинення щастя та відсутність інструментів для їх вимірювання.

Теоретичні засади

Питання якості життя хвилювало людей ще задовго до появи соціології як окремої науки. Філософи та релігійні проповідачі визначали різні його складові як засадові для повноцінного існування — любов, мудрість, відсутність прив'язаностей. Наприклад, школа Конфуція в Давньому Китаї визначала хороше життя як життя в добре впорядкованому суспільстві, де кожен правильно та сумлінно виконує свою роль та обов'язки. Натомість Джеремі Бентам, англійський філософ та юрист вважав, що головні складові хорошого життя — відсутність болю та присутність задовольень (докл. див.: [Diener, Suh, 2000]).

Для вивчення якості життя та розуміння, що таке «хороше життя», треба для початку визначити, що найбільше впливає на визначення життя як хорошого. Хоча мислителі розбігалися в думках щодо головних складових хоро-

шого життя, зрештою можна дійти висновку, що хороше життя — це щасливе життя.

Одним із ключових питань дослідників суб'єктивного відчуття щастя є те, як ми визначаємо, що таке щасливий чи нещасливий. Р. Веенгoven вважає, що компонентами визначення щастя є два поняття: гедоністичний рівень афекту та задоволеність. Гедоністичний рівень афекту — це ступінь приємності усіх емоцій, які людина переживає. Задоволеністю є те, наскільки всі її прагнення втілюються в життя. Цей концепт передбачає, що людина на момент визначення своєї щасливості вже визначила для себе свої «хочу» в житті та має бачення того, як ці її бажання будуть втілюватися.

Як багато ми знаємо про щастя — це річ доволі відносна. З одного боку, ми знаємо дуже мало, оскільки все ще не вміємо керувати своїм відчуттям щасливості, так само як не можемо змусити суспільство швидко «пощасливішати». Ми не можемо викликати в себе відчуття щастя ще й тому, що доволі часто не знаємо, що нам для цього потрібно.

З іншого боку, ми маємо багато інформації про загальні ознаки щастя — наприклад, що не існує стабільного набору чинників, здатних зробити будь-яку людину у світі щасливою. Кожне суспільство має своє відмінне розуміння щастя (іноді дуже відмінне), різні групи та категорії людей в тому самому суспільстві мають різні ключові цінності, які впливають на їхній рівень задоволеності життям. Окрім того, відчуття щастя дуже різне на індивідуальному рівні й залежить від багатьох речей, таких як біологічно зумовлена схильність до сильніших чи слабших емоцій.

Гуртуючи разом вже відомі факти, дослідник від питання «що?» закономірно звертається до питання «чому?». Адже, мабуть, за винятком здоров'я як чинника щастя, інші фактори не передбачають точної відповіді щодо їхнього впливу. Тож варто згадати твердження із книги Р. Леярда — щойно всі базові потреби людини задоволені, далі зробити її щасливішою вже дуже складно [Layard, 2006].

У цьому дослідженні ми маємо на меті побудову метрик для вимірювання «дробу щастя» — відношення досягнень людини до її життєвих домагань. Оскільки досягнення виміряти доволі просто і вони здебільшого мають об'єктивне матеріальне втілення, увагу буде сфокусовано переважно на домаганнях. Під *домаганнями* ми розумітимемо уявлення індивіда про те, яким має бути його життя, чим він має володіти та що мусить мати змогу робити. Йдеться не про мрії чи життєві цілі, а радше про орієнтації та очікування людини щодо її власного життя. Ці уявлення формуються за участі *референтної групи* — сукупності людей, які є об'єктами для порівняння чи зразками для наслідування у процесі формування поглядів та поведінкових установок людини. Іноді розрізняють нормативні та порівняльні референтні групи (нормативні є джерелом норм, що регулюють поведінку індивіда, а порівняльні надають індивідові еталони для оцінювання себе та інших). Тут ми під референтною групою розумітимемо *порівняльні референтні групи*. Однією з найважливіших таких груп є друзі та однолітки, саме на їхні настанови й досягнення орієнтується людина у процесі формування очікувань та орієнтацій щодо свого життя. Ми

виходитимемо з того, що чим більше життя людини збігається з її домаганнями та очікуваннями, тим вищим буде її рівень щастя. Проте оскільки щастя — це відношення досягнень до домагань, то чим вищим буде рівень домагань, тим нижчою буде задоволеність життям. Водночас на рівень щастя має впливати зіставлення досягнень друзів та однолітків з особистими домаганнями та здобутками людини.

Мета дослідження: розроблення інструменту вимірювання життєвих домагань і, на цій підставі, удосконалення опису механізмів спричинення щастя.

Завдання дослідження: розробити інструмент для вимірювання життєвих домагань; знайти зв'язок між домаганнями та задоволеністю життям і рівнем щастя; перевірити вплив референтної групи на формування домагань.

Виходячи з поставлених завдань, було висунуто такі **гіпотези** для перевірки:

- чим вищий рівень домагань, тим нижчий рівень щастя;
- відношення рівня досягнень до рівня домагань має значимий позитивний зв'язок з рівнем щастя;
- чим вищий рівень фінансового забезпечення найближчого соціального оточення, тим вищий рівень домагань респондента.

Перевірка цих гіпотез має підтвердити або спростувати припущення, що рівень щастя є відношенням рівня забезпеченості до рівня домагань і що рівень домагань формується під впливом референтної групи респондента.

Методологія та вибірка

Опис вибірки. Розроблений нами блок запитань був розміщений в онлібусному всеукраїнському дослідженні «Думки і погляди населення України», проведеному Київським міжнародним інститутом соціології у листопаді — грудні 2019 року.

Методом особистого інтерв'ю опитано 2043 респондентів, що мешкають у 110 населених пунктах усіх областей України (окрім АР Крим) за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. У Луганській та Донецькій областях опитування проводили тільки на територіях, контрольованих Україною. Згідно з описом, розміщеним на сайті КМІСу (<http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=910&page=4>), статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 і за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує: 3,3% для показників, близьких до 50%, 2,8% для показників, близьких до 25%, 2,0% для показників, близьких до 10%, 1,4% — для показників, близьких до 5%.

Інструмент дослідження

Теоретичне питання, як вимірювати щастя — одним прямим запитанням чи опосередкованими запитаннями (докл. див.: [Diener, Oishi, Lucas, 2003]), було розв'язано на користь одного прямого запитання. Дискусія полягає в тому, що певні дослідники вважають щастя занадто складним конструктом, щоб люди-

на самостійно могла визначити, щаслива вона чи вона не щаслива. У зв'язку з цим вони пропонують багатовимірний індекс, що вимірює щастя без прямого запитання. Такі дослідники дотримуються думки Е. Динера [Diener, Oishi, Lucas, 2003]. Натомість Р. Веєнговен [Veenhoven, 1984] та В. Паніотто [Паниотто, 1986] вважають, що більш доцільним є одне пряме запитання, адже ніякі об'єктивні чи опосередковані суб'єктивні показники не можуть показати рівень щастя, яке відчуває сам індивід.

У дослідженні Омнібуса, масив якого був обраний для попереднього дослідження [Паниотто, Пясковская, Сахно, 2018], рівень щасливості вимірювався за допомоги прямого запитання «Чи вважаєте Ви себе щасливою людиною?». Аналогічне запитання було обрано для «World Database of Happiness», де воно має трохи інше формулювання — «How happy are you?» (Наскільки Ви щасливі?).

Переваги цього методу над іншими, що уникають прямих формулювань запитання, чітко висловлює В. Паніотто у книзі «Якість соціологічної інформації»: «Жодні об'єктивні показники — як фізіологічні (пульс, дихання тощо), так і соціальні (висока зарплатня, хороші житлові умови тощо), — що свідчать, з точки зору дослідника, про повне благополуччя респондента, ніякі спостереження та судження інших людей не є підставою стверджувати, що ця людина задоволена, якщо вона це заперечує» [Паниотто, 1986: с. 117]. Виходячи з цього, найбільш валідною інформація про задоволеність респондента є тоді, коли вона походить від самого респондента, а не коли її дослідники виводять в процесі аналізу за допомоги інших показників. У дослідженні, на яке ми спиратимемося, не було прямої оцінки рівня щастя, натомість була пряма оцінка особистої задоволеності життям (*дуже задоволений своїм життям; задоволений; ані задоволений, ані незадоволений; незадоволений; зовсім незадоволений своїм життям*). Як показали дослідження минулих років, цей показник тісно скорельований з рівнем щастя (хоча щастя — самооцінка більш емоційна, а задоволеність життям — більш раціональна). З огляду на цілі нашої розвідки цією різницею можна знехтувати. Другий показник, який ми використовували — задоволеність своїми фінансами (запитання «Чи задовольняє Вас Ваше фінансове становище?» з варіантами відповіді: так, повністю задовольняє; радше так, ніж ні; ані так, ані ні; радше ні, ніж так; ні, зовсім не задовольняє).

Таку саму логіку було застосовано в розробленні інструменту для вимірювання домагань. Незважаючи на соціальне конструювання загального уявлення про те, що є необхідним для щасливого життя, і на те, що саме суспільство вважає обов'язковими атрибутами щастя, на індивідуальному рівні такі атрибути все одно є суб'єктивними. Для вимірювання *рівня домагань* авторкою було розроблено блок із трьох запитань, кожне з яких передбачало вісім варіантів відповіді.

Запитання, яке ставили респондентам, виглядало таким чином:

1. На Вашу думку, чого з переліченого має досягти людина у Вашому віці?
2. Що з переліченого Ви маєте?
3. Що з переліченого має Ваш найкращий(-а) друг/подруга?

Потім респондентам зачитували одну із карток з відповідями, з яких можна було обрати кілька варіантів. Загалом, це були однакові альтернативи, що відрізнялися лише формулюванням («має бути __», «я маю __», «в мого друга є __»). Наприклад, два перші запитання:

1. На Вашу думку, чого з переліченого має досягти людина у Вашому віці?

Повністю забезпечувати себе	1
Купити машину	2
Купити квартиру	3
Мати дружину (чоловіка)	4
Мати дітей	5
Мати можливість подорожувати за кордон	6
Мати накопичення у банку	7
Мати свій бізнес	8
Інше (ЗАПИШІТЬ) _____	9
ВАЖКО СКАЗАТИ	10

2. Що з переліченого Ви маєте?

Я повністю себе забезпечую	1
Маю машину	2
Маю квартиру	3

І т.д.

На жаль, в анкету не вдалося включити запитання щодо задоволеності респондентів сімейним станом і дітьми — варіанти «мати дружину (чоловіка)» і «мати дітей» були виключені з аналізу і тому максимальному рівню досягнень зрештою відповідає 6, а не 8 різновидів досягнень. У зв'язку з тим, що після виключення подружжя і дітей для аналізу залишилися лише показники фінансово-матеріального стану, було вирішено використовувати для аналізу не рівень задоволеності життям, а рівень задоволеності фінансовим станом.

Для визначення *рівня фінансової забезпеченості* респондента застосовували стандартне запитання КМІСу («на що вистачає / не вистачає грошей»):

Будь ласка, подивіться на картку і скажіть мені, яке із тверджень найточніше відповідає фінансовому становищу Вашої сім'ї?

Нам не вистачає грошей навіть на їжу	1
Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг вже важко	2
Нам вистачає грошей на їжу, одяг, і ми можемо дещо відкласти, але цього не вистачає, щоб купувати дорогі речі (такі, як холодильник або телевізор)	3
Ми можемо дозволити собі купувати деякі коштовні речі (такі, як телевізор або холодильник)	4
Ми можемо дозволити собі купити все, чого захочемо	5

Результати

Аналіз отриманих даних передбачав кілька етапів. Спочатку для зручності всі шкали було перетворено таким чином, щоб вони змінювалися від 1 до 100. Потім було розраховано найпростіші індекси, в яких декілька змінних потрібно було звести до однієї загальної. Це були індекси домагань («claim»), досягнень самого респондента («achieve») та досягнень друзів («achiefriend»). Вони мають найпростішу структуру — це сума відповідей на одну групу запитань, що утворює загальний бал. Якщо людина відповідала на блок запитань про те, що є в її житті із переліченого («achieve»), і обрала «так» щодо машини та рахунку в банку — її бал дорівнює двом. Якщо з шести альтернатив позитивних було три, тоді загальний бал досягнень дорівнював трьом (із 6 використовуваних для аналізу альтернатив).

Наступний індекс складний, який має перевіряти одну з вихідних гіпотез — «щастя є досягненнями людини, поділеними на її життєві домагання». Отже, було побудовано індекс, який становить відношення рівня досягнень до рівня домагань:

$$\text{relation} = \text{achieve} / (\text{claim} + 1),$$

де «relation» позначає саме відношення, а «achieve» та «claim» є попередньо розробленими індексами. Оскільки індекс домагань стоїть у знаменнику і не має дорівнювати нулю, до нього додано одиницю. Таким чином, у випадку, якщо респондент не обирає жодної альтернативи із запропонованих у блоці запитань про домагання, сума домагань дорівнюватиме одиниці.

Таблиця 1 ілюструє розподіл коефіцієнтів кореляції Пірсона для побудованих нами змінних, але не для масиву в цілому, а для респондентів середнього достатку. Це зроблено, щоб зменшити варіацію через неоднорідність респондентів за фінансовим станом (ми включили лише респондентів, що відповіли «Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг вже важко» та «Нам вистачає грошей на їжу, одяг, і ми можемо дещо відкласти»).

За нашими припущеннями, чим вищий рівень домагань — тим нижчий рівень задоволеності, тобто коефіцієнт кореляції рівня домагань і рівня задоволеності має бути від'ємним. Він і є від'ємним (-0,028), але незначимим, близьким до нуля. Тобто ми не отримали підтвердження цієї гіпотези.

Згідно з другою гіпотезою, відношення рівня досягнень до рівня домагань має більшу кореляцію із задоволеністю, ніж просто рівень досягнень. Це теж не підтвердилося — перший коефіцієнт (0,153) нижчий, ніж другий (0,334).

Зрештою, третя гіпотеза — «чим вищий рівень фінансового забезпечення найближчого соціального оточення, тим вищий рівень домагань респондента» — підтвердилася, коефіцієнт кореляції дорівнює 0,316 і є значимим на рівні 0,01.

Коефіцієнти кореляції вимірюють лише лінійний зв'язок між змінними. Якщо вплив однієї змінної на іншу високий, але нелінійний, коефіцієнт кореляції буде невеликим. Для більш наочного опису характеру залежності між змінними ми вирішили побудувати графік залежності задоволеності від тих чи інших чинників (див. рис.). Для цього для кожного значення незалежної змінної було розраховано середні значення залежної змінної.

Взаємозалежності між задоволеністю фінансами та співвідношенням досягнень і домагань, досягнень друзів, власних досягнень та власних домагань для респондентів середнього достатку (r -Пірсона)

	Задоволеність фінансами	Relations	Achieve-Friend	Achieve	Claim
Задоволеність фінансами	1	0,153**	0,165**	0,224**	-0,028*
Relations	0,153**	1	0,951**	0,334**	0,257**
AchieveFriend	0,165**	0,951**	1	0,503**	0,316**
Achieve	0,224**	0,334**	0,503**	1	0,405**
Claim	-0,028*	0,257**	0,316**	0,405**	1

** Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

* Кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння).

Графік ілюструє залежності між задоволеністю фінансовим становищем і рівнем домагань. Оскільки обидві шкали було перетворено з 1–5 на 1–100, то як середні, так і рівень домагань відображено за цією шкалою. На цьому графіку видно, що зі збільшенням домагань задоволеність фінансовим становищем зменшується, що підтверджує одну з наших гіпотез. Оскільки цей загальний графік не показує, якою є залежність щодо різних альтернатив, ми також зробили детальніший аналіз по кожному із запитань.

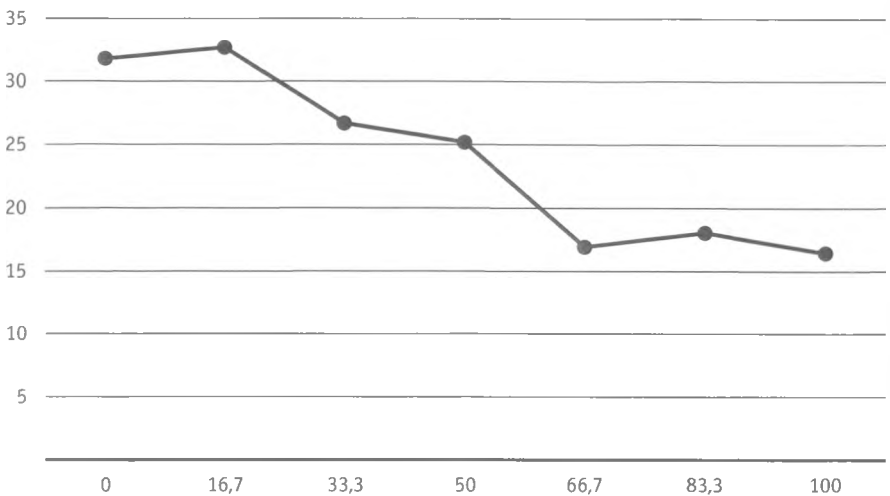

Рис. Залежності між задоволеністю фінансовим становищем і рівнем домагань

Примітка: На осі X відображено середні змінної «claim2», на осі Y — середній залежності змінної «Задоволеність фінансами».

Наведені нижче результати — це порівняння середніх задоволеності фінансовим становищем залежно від того, до якої категорії за співвідношенням до-

магання і здобутків належить людина. Так, було вирішено чотири категорії: 1) ті, хто чогось домагався і отримав це, 2) ті, хто домагався чогось і не отримав цього, 3) ті, хто не домагався і отримав, і 4) ті, хто не домагався і не отримав. Проте нас тут цікавлять ті, що належать до 2-ї та 4-ї категорій. Ми дотримувалися логіки, за якою якщо конкретне домагання має вплив на щастивість людини, то залежно від того, виповнилося воно чи ні, загальний рівень щастя людини буде змінюватись. Таким чином, якщо людина вважає, що в її віці вже потрібно мати власну квартиру, але не має її, ця людина є менш задоволеною своїм становищем, ніж та, що також не має квартири, але не вважає її обов'язковим атрибутом для людей своєї вікової когорти.

Таблиця 2

Залежність задоволеності за відсутності здобутків від наявності/відсутності відповідних домагань (індекс задоволеності, середнє за шкалою від 0 до 100)

Об'єкти домагань	Ті, хто не отримав і не домагався	Ті, хто не отримав, але домагався	Різниця	Значимість
Машина	31,8	26,2	5,6	1%
Фінансова незалежність	31,6	20,0	11,6	1%
Квартира	37,8	29,5	8,3	1%
Можливість подорожувати за кордон	31,2	29,3	1,9	7%
Накопичення у банку	32,9	26,5	6,4	1%
Свій бізнес	31,6	31,7	0,1	Незначуща

Як бачимо, для всіх фінансових об'єктів домагань задоволеність тих, хто не досягнув їх і не домагався, вища, ніж у разі тих, хто домагався і не досягнув (хоча для бізнесу ця різниця не є значимою), що повністю відповідає нашій гіпотезі.

Головною метою цієї розвідки було розроблення метрики та перевірка її ефективності, проте разом із перевіркою якості розробленого інструменту ми також частково підтвердили гіпотези щодо формули механізму зумовленості щастя. Гіпотеза про те, що референтна група впливає на рівень домагань, підтвердилася на коефіцієнтах кореляцій, які показували тісний зв'язок між відповідними змінними. Також підтвердилася гіпотеза про те, що задоволеність залежить від рівня домагань. Це добре видно на графіку порівняння середніх. Третя гіпотеза, що стосувалася формули щастя як відношення, в чисельнику якого досягнення людини, а в знаменнику її домагання, підтвердилася частково, коефіцієнти кореляції недостатньо її підтверджують. Загалом, проведений аналіз надав інформацію для подальшого розроблення цієї тематики.

Висновки

Щастя є важливою частиною людського існування, століттями його сприймали як явище, яке неможливо виміряти й обмірковували як філософське поняття. Натомість соціологія шукає способи опрацювання емпіричних доказів,

які б підтверджували ті чи інші теорії. Наразі наукова спільнота має багато способів вимірювання щастя та його окремих аспектів. Існує не один спосіб вимірювання цінностей, не один спосіб з'ясування рівня щастливості людини та не одна інтерпретація того, який з цих інструментів виконує свою роботу краще.

В цій розвідці ми розглядали щастя не як явище, яке вже сталося і є цілком усталеним, а як процес, зумовлений певним механізмом. Інструмент, розроблений в перебігу дослідження, мав на меті вимірювати параметри цього механізму, зокрема перевіряти правильність чи хибність наших гіпотез щодо його структури.

Гіпотеза 1

- *Чим вищий рівень домагань, тим нижчий рівень щастя (задоволеності).*

Гіпотеза частково підтвердилась, хоча сильного зв'язку коефіцієнти кореляцій не показали. Проте залежність змінних негативна, що підтверджує гіпотезу в тому сенсі, що зі збільшенням рівня домагань рівень задоволеності знижується. Також цю гіпотезу частково підтверджують порівняння середніх. Графік показує залежність задоволеності від наявності або відсутності певних домагань, коли у людей немає відповідних здобутків (наприклад, вони не мають квартири чи не є фінансово спроможними). На графіку видно, що в групі респондентів, котрі мали те чи те конкретне домагання і не досягли його, менший рівень задоволення порівняно з тими, хто також не має такого досягнення, проте і не домагався його.

Гіпотеза 2

- *Відношення рівня досягнень до рівня домагань має значимий позитивний зв'язок з рівнем щастя (задоволеності).*

Ця гіпотеза не отримала достатнього підтвердження, хоча загалом зв'язок є і має бути, судячи з інших кореляцій. Так, індекс зв'язку між досягненнями та задоволеністю фінансами становить 0,224. А зв'язок між відношенням досягнень до домагань з цією задоволеністю дорівнює 0,153, тобто є меншим.

Проте, можливо, треба переглянути побудову індексу «відношення» або процедуру опитування. Варіанти можливих похибок буде розглянуто далі, в обмеженнях дослідження.

Гіпотеза 3

- *Чим вищий рівень фінансового забезпечення найближчого соціального оточення, тим вищий рівень домагань респондента.*

Ця гіпотеза отримала найбільше підтвердження на результатах аналізу даних. Оскільки фінансове забезпечення в цьому випадку великою мірою відповідає рівню досягнень в житті, можна сказати, що рівень досягнень референтної групи формує рівень домагань людини. Оскільки домагання — це соціальне явище, найближчі друзі відіграють у формуванні їх одну з найважливіших ролей. А найбільше досягнення друзів корелюють із відношенням досягнень до домагань.

Коефіцієнт кореляції досягнень друзів («AchieveFriend2») з відношенням досягнень до домагань респондентів становить 0,951. Окремо з досягненнями ко-

реляція сильніша, ніж з домаганнями, проте обидва коефіцієнти досить великі: 0,334 — з досягненнями та 0,257 — з домаганнями. Обидва показники значимі на рівні 0,01. Отже, ця гіпотеза підтвердилася, що видно в таблицях кореляцій, поданих вище.

Вплив домагань на рівень щастя порушує питання про доцільність стимуляції споживання для підвищення рівня щастя. Зокрема, ринкова економіка та пов'язане з нею поширення різноманітних стратегій реклами стимулюють попит. Нас оточують джерела інформації, що переконують у необхідності безлічі матеріальних цінностей або того чи іншого досвіду, аби досягти якнайбільшого щастя. Це спонукає суспільство до більш активної та виснажливої роботи, щоб заробити більше грошей та задовольнити більше потреб. Проте насправді це робить людину більш нещасливою, оскільки рівень її домагань зростає разом із кількістю нав'язаних потреб.

Хоча в Україні ця тенденція не спостерігається, в західних країнах графік залежності щастя від віку схоже на букву U — в молодому віці рівень щастя високий та з досягненням пенсійного віку щастивість підвищується. Проте впродовж усього періоду середнього віку рівень щастя дуже низький, найімовірніше, саме через те, що люди намагаються задовольнити й задовольняють потреби, які не роблять їх справді щасливими.

Обмеження дослідження та напрям подальших досліджень

Першим і найбільш відчутним обмеженням є фінансове, а звідси — обмеження переліку запитань у рамках омнібуса КМІСу лише тими, що так чи інакше стосувалися матеріальної забезпеченості, щоб мати змогу зробити висновки щодо домагань в межах однієї сфери життя. Через це не можна перевірити вплив домагань на загальний рівень щастя — як показали наші попередні дослідження, гроші та фінансова сфера життя не є факторами, які сильно впливають на рівень щастя, тому проаналізовано лише зв'язок із задоволеністю своїм фінансовим становищем.

Іншим важливим обмеженням можуть бути непередбачені в процесі розроблення інструменту психологічні блоки, які заважають людині відверто відповідати на поставлені запитання. Домагання пов'язані із життєвими стандартами, вимогами до самих себе. Респондент може відчувати тиск, отримуючи запитання про його домагання, ще до наступного запитання — про досягнення. Якщо він, наприклад, вважає, що людина його віку повинна мати машину, проте сам він її не має, йому може бути складно визнати, що він не дотягнув до власних стандартів. Тож у нього спрацьовує захисний механізм, і він відповідає, що не претендував на машину.

З іншого боку, це може пояснити, чому ми отримали лише часткову підтримку гіпотези про те, що рівень щастя (задоволеності) визначається відношенням досягнень до домагань, і чим більше число у знаменнику й, відповідно, чим менше значення чисельника, тим рівень задоволеності нижчий.

З огляду на виявлені недоліки розробленого інструменту розгляньмо варіанти вдосконалення цієї методики, які можна втілити в наступних дослідженнях.

Перший і очевидний варіант покращення інструменту — запитувати про ширший спектр досягнень і безпосередньо про щастя, а не задоволеність.

Другий варіант покращення інструменту полягає у зміні формулювання питань. Замість того, щоб дізнаватися про домагання прямо в респондента, можна використати методіку, що вже застосовується для опитувань на чутливі теми. Цей метод полягає в тому, що запитують не про респондента, а, наприклад, про його друга — «як вважає ваш друг, чи потрібно у вашому віці мати машину?» тощо. Таке формулювання запитання прибирає тиск на людину — оскільки їй не потрібно скоригувати свою відповідь, щоб відповідати особистим стандартам, а з іншого боку, людина зазвичай висловлює свою думку, незважаючи на те, що буцімто відповідає за друга.

Інший варіант формулювання — що в такому ж віці має бути у ваших дітей (потенціальних дітей). Таке формулювання знімає потребу відповідати стандартам тут і зараз, а також дає можливість людині відверто і без психологічного блокування виражати свої домагання.

Відповіді, надані нібито щодо дітей, можна інтерпретувати як власні домагання людини, оскільки часто люди транслюють свої бажання та домагання на дітей. Тобто, людині близько 30 років, і вона вважає, що в такому віці у людини має бути машина, проте сама її не має. Тож вона екстраполюватиме це своє домагання на наступне покоління — хочу, щоб у моєї дитини в цьому віці була машина (оскільки сам очікував, що в такому віці вона буде в мене). Так само і в разі виправданих домагань — «якщо я в цьому віці вже маю машину, тоді моя дитина точно повинна мати машину в такому ж віці!».

Ще один варіант вдосконалення інструменту стосується процедури його розроблення. Можливо, має сенс змінити дизайн дослідження та застосувати змішані методи. Наприклад, провести якісний етап — для з'ясування, які ще є домагання, окрім тих, що відносяться до фінансового становища. Це може бути серія глибинних інтерв'ю. Потім на підставі зібраної інформації можна сформулювати запитання для кількісного етапу і так само перевірити метрики в Омнібусі.

Механізм, що спричинює щастя, та деталі його функціонування — це не настільки досліджувана тематика, як чинники щастя. Тож у цій ніші досліджень феномену щастя ще є багато шляхів розвитку тематики домагань та їхньої ролі у спричиненні щастя. Ця робота мала на меті досить обмежене завдання в рамках дослідження щастя, а саме вивести на поверхню домагання, які раніше ще не досліджували як частину механізму спричинення щастя (чи мало досліджували, бо в пошуках літератури ми знайшли дуже багато робіт, присвячених факторам щастя, але жодної, де б для цього вимірювали рівень домагань). Хоча розроблений інструмент виявив в аналізі певні вади, цей крок уможливило подальше розроблення ефективної та надійної методології для вимірювання домагань.

Джерела / References

Benjamin, J., Ebstein, R., Belmaker, R. (1996). *Molecular genetics and the Human Personality*. Washington, DC.

Brulé, G., Veenhoven, R. (2014). Average Happiness and Dominant Family Type in Regions in Western Europe around 2000. *Advances in Applied Sociology*, 4 (12), 271–288. DOI: 10.4236/aasoci.2014.412031

Deutsch, M., Gerard, H. (1955). A study of normative and informational social influences upon individual judgment. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51 (3), 629–636. DOI: 10.1037/h0046408

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95 (3), 542–575. DOI: 10.1037/0033-2909.95.3.542

Diener, E., Oishi, S. (2000). Money and happiness: Income and subjective well-being across nations. In: E. Diener, E. Suh, *Culture and subjective well-being* (pp. 185–218). Cambridge, MA: The MIT Press.

Diener, E., Oishi, S., Lucas, R. (2003). Personality, Culture, and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*, 54 (1), 403–425. DOI: 10.1146/annurev.psych.54.101601.145056

Diener, E., Suh, E. (2000). *Culture and subjective well-being*. Cambridge: The MIT Press.

Haybron, D. (2008). *The pursuit of unhappiness: The elusive psychology of wellbeing*. Oxford: OUP Oxford.

Helliwell, J., Putnam, R. (2004). Philosophical Transactions: Biological Sciences. The Science of Well-Being: *Integrating Neurobiology, Psychology and Social Science*, 359 (1449), 1435–1446. DOI: 10.1098/rstb.2004.1522

Hoorn, A. (2008). Introduction. In: *Statistics, Knowledge and Policy 2007: Measuring and Fostering the Progress of Societies* (pp. 215–229). S.I.: OECD.

Joshanloo, M. (2013). Comparison of Western and Islamic Conceptions of Happiness December 2013. *Journal of Happiness Studies*, 14 (6), 1857–1874. DOI: 10.1007/s10902-012-9406-7

Kahneman, D., Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 107 (38), 16489–16493. DOI: 10.1073/pnas.1011492107

Keyes, C. (2005). Mental Illness and/or Mental Health? Investigating Axioms of the Complete State Model of Health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73 (3), 539–548. DOI: 10.1037/0022-006x.73.3.539

Keyes, C., Annas, J. (2009). Feeling good and functioning well: distinctive concepts in ancient philosophy and contemporary science. *The Journal of Positive Psychology*, 4 (3), 197–201. DOI: 10.1080/17439760902844228

Khmelko, V. (1988). *Social orientation of the individual: some questions of theory and methodology of sociological research*. [In Russian]. Kyiv: Politizdat Ukrainy. [=Хмелько 1988]

Kim, Y., Tov, W. (2011). Cultural processes underlying subjective well-being. In: *Cultural Processes: A Social Psychological Perspective* (pp. 154–171). New York, NY: Cambridge University Press.

Layard, R. (2006). *Happiness: Lessons from a New Science*. East Rutherford: Penguin Publishing Group.

Margitics, F., Pauwlik, Z. (2009). *Depression, subjective well-being, and individual aspirations of college students*. New York: Nova Science Publishers.

Paniotto, V. (1986). *The quality of sociological information*. [In Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka. [=Паниотто 1986]

Paniotto, V., Piaskovska, A., Sakhno, Y. (2018). Dynamics of the level of happiness and its determinants. Ukraine 2001–2017. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 84–101. [=Паниотто, Пясковська, Сахно 2018]

Pavot, W., Diener, E., Suh, E. (1998). The Temporal Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 70 (2), 340–354. DOI: 10.1207/s15327752jpa7002_11

Pérez-Asenjo, E. (2010). If happiness is relative, against whom do we compare ourselves? Implications for labour supply. *Journal of Population Economics*, 24 (4), 1411–1442. DOI: 10.1007/s00148-010-0322-z

Raibley, J. (2011). Happiness is not Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 13 (6), 1105–1129. DOI: 10.1007/s10902-011-9309-z

Sempe, L. (1999). *Social Circle and Reference Group*. S.l.: Université de Pau.

Stavrova, O. (2019). How Much do Sources of Happiness Vary Across Countries? A Review of the Empirical Literature. *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 71 (51), 429–464. DOI: 10.1007/s11577-019-00612-y

Veenhoven, R. (1984). *Conditions of Happiness*. Dordrecht: D. Reidel.

Veenhoven, R., Berg, M. (2010). Income inequality and happiness in 119 nations. *Social Policy and Happiness in Europe (174–194)*. S.l.: Edward Elgar Publishing Ltd.

World Happiness Report (2020). Retrieved from: <https://worldhappiness.report/>

World Happiness Report, UN (2020). Retrieved from: <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2017/HR17.pdf>

Отримано / Received 12.11.2020

АЛИСА ПЯСКОВСЬКА

Домагання та досягнення як чинники щастя / задоволеності: механізми формування

Стаття присвячена перевірці гіпотез, що пов'язані із механізмом спричинення рівня щастя/задоволеності. Зазвичай щастя вивчають, дивлячись з іншого боку на весь процес — тобто вимірюють чинники щастя/задоволеності, що формують самопочуття респондента на даний момент часу. Вимірюють лише досягнення, проте не вимірюють домагання людини щодо її досягнень. Механізм, розглядуваний у статті, можна умовно відобразити як дріб, у чисельнику якого — рівень забезпеченості в широкому сенсі або рівень досягнень (матеріальна забезпеченість, творча робота, гармонійні стосунки тощо), а у знаменнику — рівень домагань (наприклад, рівень матеріальної забезпеченості, який людина вважає достатнім). Водночас рівень домагань формується залежно від рівня досягнень референтної групи респондента. Оскільки референтні групи загалом впливають на самоідентифікацію та на формування світогляду людини, вони також визначають для неї точку порівняння щодо того, наскільки її життя є щасливим та успішним. Авторкою розроблено методуку для вимірювання рівня домагань і перевірено низку гіпотез, що впливають із зазначених уявлень про механізм спричинення щастя/задоволеності. Висунуто такі гіпотези: 1) чим вищий рівень домагань, тим нижчий рівень щастя, 2) відношення рівня досягнень до рівня домагань має значимий позитивний зв'язок з рівнем щастя, 3) чим вищий рівень фінансового забезпечення найближчого соціального оточення, тим вищий рівень домагань респондента. Отримано підтвердження третьої гіпотези та часткове підтвердження першої, а також накреслено напрями подальших досліджень.

Ключові слова: щастя/задоволеність, домагання, досягнення, метрика, методологія, референтні групи

АЛИСА ПЯСКОВСКАЯ

Притязания и достижения как факторы счастья/удовлетворенности: механизмы формирования

Статья посвящена проверке гипотез, связанных с механизмом, обуславливающим уровень счастья/удовлетворенности. Обычно счастье измеряют, глядя с другой стороны на весь процесс — то есть измеряют факторы счастья/удовлетворенности, которые формируют самочувствие респондента на данный момент времени. Измеряют только достижения, однако не измеряют притязания человека относительно его достижений. Рассматриваемый в статье механизм можно условно изобразить в виде дроби, в числителе которой — уровень обеспеченности в широком смысле или уровень достижений (материальная обеспеченность,

творческая работа, гармонические отношения и т. п.), а в знаменателе — уровень притязаний (например, уровень материальной обеспеченности, который человек считает достаточным). В то же время уровень притязаний формируется в зависимости от уровня достижений референтной группы респондента. Поскольку референтные группы в целом влияют на самоидентификацию и на формирование мировоззрения человека, они также определяют для него точку сравнения относительно того, насколько его жизнь является счастливой и успешной. Автором разработана методика для измерения уровня притязаний и проверен ряд гипотез, вытекающих из указанных представлений о механизме, обуславливающем счастье/удовлетворенность. Выдвинуты следующие гипотезы: 1) чем выше уровень притязаний, тем ниже уровень счастья, 2) отношение уровня достижений к уровню притязаний имеет значимую позитивную связь с уровнем счастья, 3) чем выше уровень финансового обеспечения ближайшего социального окружения, тем выше уровень притязаний респондента. Получено подтверждение третьей гипотезы и частичное подтверждение первой, а также обозначены направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: счастье / удовлетворенность, притязания, достижения, метрическое свідчення, методологія, референтні групи

ALISA PIASKOVSKA

Aspirations and achievements as factors of happiness / satisfaction: mechanisms of formation

The article is devoted to testing hypotheses related to the mechanism of causing the level of happiness / satisfaction. Happiness is usually measured by looking at the whole process from the other side — that is, the factors of happiness / satisfaction that shape the respondent's well-being at a given point in time are measured. Only achievements are measured, but a person's claims to their achievements are not measured. The mechanism considered in the article can be conditionally represented as a fraction, in the numerator of which — the level of security in the broadest sense or the level of achievement (material security, creative work, loved one, etc.), and in the denominator — the level of claims (for example, the level of material security that a person considers sufficient). At the same time, the level of claims is formed depending on the level of achievements of the reference group of the respondent. Since reference groups generally influence a person's self-identification and worldview, they also form a comparison point for the respondent on how happy and successful his or her life is. The author has developed a method for measuring the level of claims and tested a few hypotheses that follow from these ideas about the mechanism of causing happiness / satisfaction. The following hypotheses are made: 1) the higher the level of claims, the lower the level of happiness 2) the ratio of achievement to the level of claims has a significant positive relationship with the level of happiness, 3) the higher the level of financial security of the immediate social environment, the higher the level of claims. Confirmation of the third hypothesis and partial confirmation of the first are received and directions of further research are outlined.

Keywords: happiness / satisfaction, harassment, achievement, metrics, methodology, reference groups